

manlı antlaşmasıyla belirsizliğin sona erdiği tarihten itibaren Türkler adaya yerleşmeye başladı. Tahrir kayıtlarına göre XVI. yüzyılın başında burada 2500 kişi yaşıyordu. XIX. yüzyılın başında nüfus tahminen 6-7000 iken yüzyılın sonunda 18-20.000 ve 1908'de 25-30.000 civarındaydı. Panaghia ve Tolos (Theologos) önemli iki yerleşim yeri idi. Türkler çoğunlukla Tolos'ta oturuyordu. Burası XIX. yüzyılın ortalarına kadar adanın yönetim merkeziydi. Tolos'un gelişmesi Türkler vasıtasıyla olmuştur. Türkler'in çoğunlukla yaşadığı diğer yerleşim alanı ise Kazavit'ti (Tsingoura ve Megalo Kasaviti). Burada bir caminin kalıntıları yer almaktaydı. XIX. yüzyılın sonlarında II. Abdülhamid tarafından caminin yeniden yapılması gündeme getirilmişti (BA, Y. MTV, nr. 310/196). Türkler 1821 Rum isyanının ardından Kavala'ya zorunlu olarak göç etti. Böylece adadaki Türk nüfusu memurlar ve onların aileleriyle sınırlı kaldı. Ancak adanın madenleri XIX. yüzyılın sonlarında işletmeye açılınca Kavala ve çevresinden çok sayıda işçi göçü oldu. Toplam sayısı 1000 civarında olan işçiler arasında Rum, Bulgar, Arnavut, Türk ve Çingene vardı. Ayrıca hasat zamanı Taşoz daha yakın çevresindeki yerlerden mevsimlik işçi alıyordu.

Adanın gelirleri 1519'da padişah haslarına aitti. Bu tarihte adada beş köy vardı. Bunlar tahrir defterine Limanhisar, Bulgar, Kakirac, Yenihisar ve Sologo şeklinde kaydedilmişti. Ardından Cezâyir-i Bahr-i Sefid beylerbeyilerinin hassı durumuna geldi. 1569'da Cezâyir beylerbeyi ve kaptan-ı deryâ olan Piyâle Paşa'nın haslarına dahildi. XVII. yüzyılda beş köy mevcuttu, bu sayı Sardin adlı köyle birlikte altıya çıkmıştı. Taşoz adası ve ona bağlı adacıklar, 1083 (1672) tarihli bir tahrir defterine göre Kitâbhâne-i Hümayun Vakfı diye kayıtlıdır (TK, TD, nr. 121, vr. 6^b). 1153'te (1740) Taşoz ve çevresindeki adacıklar Kaptanpaşa hassı idi. Yıllık vergi geliri 450.000 akçe olarak tesbit edilmişti. Bu tarihte I. Mahmud, Ayasofya Camii bitişiğinde kurduğu kütüphane ve imareten oluşan vakfın giderlerini karşılamak üzere Taşoz adasından elde edilen gelirlerin buraya aktarılmasını emretti ve vakıf Haremeyn vakıfları idaresine devredildi. 1173'ten (1759-60) itibaren adanın gelirleri mâlikâne şeklinde alınmaya başlandı (BA, Y.EE, nr. 87/32).

Pîrî Reis, Taşoz'da bakımlı kaleler diye övdüğü üç kaleden söz etmiştir. Bunlar Taşoz, Yenihisar ve Kagırı / Kakiri kaleleridir. Taşoz Kalesi limandan 2 mil kadar uzaktadır ve bir tepenin üzerine kurul-

muştur. Yenihisar Kalesi Taşoz adasının orta yerinde ve dağ içinde inşa edilmiştir. Kagırı Kalesi adanın batısına 2 mil mesafede kara içinde sivri bir kayanın başındadır. Ayrıca burada Vatubit, Aynaroz ve Filandor adlı üç manastır vardır (*Kitâb-ı Bahriye*, I, 55/a). Taşoz adasında XVII. yüzyıl başlarında altı köy, beş manastır ve Kakirac adlı bir kale vardı. Diğer kalelerin ismi tahrir defterlerinde geçmediğine göre artık kullanılmaz durumdadır.

Taşoz, Osmanlı idaresine geçtikten sonra Gelibolu sancağına bağlandı. Ardından Cezâyir-i Bahr-i Sefid beylerbeyiliğinin teşkiliyle (1534) bu beylerbeyiliğin bir parçası haline geldi. Adadaki idarî yapı Mısır vakıf idaresi zamanında da çok değişmedi. Yönetimin başında Mısır vakıf müdürü vardı. Müdürün temel görevi Kavala'daki vakfın mülkü olan adanın gelirlerini kontrol etmektir. Ayrıca Taşoz kazasında bir kadı veya nâib görev yapıyordu. Burada adanın güvenliğini sağlayan bir garnizon mevcuttu. Bunların sayısı fetihten sonra altmış civarında idi. Dış tehditler azaldığında bu sayı epeyce düşürüldü. Adanın yönetimi Mısır vakıf idaresinde olduğu zaman 1867'de otuz zaptiye görev yapıyordu. Bunlar Mısır tarafından tayin edilen askerlik mesleğine yatkın kişilerdi. Daha çok Kavala ve civarında yaşayan gençler bu iş için adaya geliyor ve istihdam ediliyordu. 1874'ten itibaren adada elli zaptiye görevliydi. Adanın nüfusunun artması ve asayişin sağlanmasındaki zorluklar yüzünden zaptiyelerin sayısı giderek arttı ve 1901 yılında doksan kişiye ulaştı (BA, YEE, nr. 35/119; FO, nr. 78-5255). Taşoz adası bugün önemli bir turizm merkezidir. Adada bal, zeytin yağı, şarap imali yapılır; küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. Adanın nüfusu 2000'lerdeki göçler sebebiyle çok artmış ve 14.000'e yaklaşmıştır. Adanın merkezinde 2001 verilerine göre 3000 kişi yaşıyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. VI. Mirmiroğlu), İstanbul 1956, s. 197-198; Kritovulos, *Târih-i Sultân Mehmed Hân-ı Sâni* (trc. Karolidi), İstanbul 1328, s. 95, 113, 114, 172; Aşıkpaşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi* (haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003, s. 222; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), II, 715; Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 236; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, I, 53^a, 54^{a-b}, 55^a; A. Conze, *Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres*, Hannover 1860, s. 4-7, 20, 32; G. Perrot, *Mémoire sur l'île de Thasos*, Paris 1864, s. 60-61, 69, 73, 80; Ch. Texier, *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (trc. Ali Suat, nşr. Kazım Yaşar Kopraran – Musa Yıldız), Ankara 2002, I, 280-281; Cevdet, *Târih*, XI, 156, 177; XII, 102; Said Paşa,

Hâtrât, İstanbul 1328, II, 291; Ahmed Refik [Altınay], *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri: 967-1200*, İstanbul 1931, s. 53-54; A. E. Vakkopoulos, *Thasos, son historie, son administration de 1453 à 1912*, Paris 1953, s. 15-17, 19, 24-31, 43-46, 50, 64-68, 70-75; Sırrı Erinc – Tâlip Yücel, *Ege Denizi: Türkiye ile Komşu Ege Adaları*, Ankara 1988, s. 19-22, 42; Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 1988, s. 270, 302, 339; Yasemin Demircan, "Ege Adalarında Osmanlı Hakimiyeti", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, IX, 363, 365; Feridun M. Emecen, "Ege Adalarının İdarî Yapısı: XV-XIX. Yüzyıllarda Ege Adalarında Osmanlı İdarî Teşkilatı", *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı* (ed. İdris Bostan), Ankara 2003, s. 18-21, 26; Ali Arslan, "The Re-establishment of the Ottoman's Civilian Administration on Tashoz", *II. National Symposium on the Aegean Islands* (ed. İdris Bostan – Sertaç Hami Başeren), İstanbul 2004, s. 86-91; a.mlf., *Balkanların Anahtarı: Önemli Bilinmeyen Ada Taşöz*, İstanbul 2005, s. 86-91; Süleyman Kızıltoprak, *Türk Egemenliğinde Taşoz Adası*, İstanbul 2004; a.mlf., "The Administration of Tashoz Island Assigned to Mehmet Ali Pasha's Waqf in Kavala and Related Issues", *Proceedings of the Second International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans* (haz. Ali Çaksu), İstanbul 2006, s. 185-191; a.mlf., "Osmanlı Devleti Taşra Teşkilatındaki Reformların Taşoz Adası'na Yansımaları", *Uluslararası Balkan Kongresi: Balkan Milletleri Arası Etkileşim*, İstanbul 2009, s. 307-334; Musa Kâzım, "Taşoz Tarihiçesi", *TOEM*, IV/20 (1913), s. 1260-1261; S. Soucek, "Tashoz", *EI²* (İng.), X, 352-353.

SÜLEYMAN KIZILTOPRAK

TAŞTDÂR

(طشدار)

Bazı İslâm devletlerinde hükümdar elini yıkarken ona su döken saray görevlisi.

Hükümdarların ellerini yıkamaları ve abdest almaları için önlerine leğen-ibrik getirip hizmet eden saray görevlilerine **taştdâr** ve **ibrik-dâr** denilmekteydi. Taştdâr Farsça **taş** (leğen) ve **dârdan** (tutan, sahip olan), ibrikdâr ise Farsça'dan Arapça'ya geçen ibrik ve dârdan meydana gelmektedir. Taştdârın görev yaptığı yere **taşthâne** denilmekteydi. Taşthânedeki el ve kumaş yıkamaya mahsus leğenler bulunur; sultanın elbiseleri, mücevherat ve mührü burada korunurdu (Beyhakî, s. 131). Taştdârın maiyetinde hademeler (şâkird) vardı. Hükümdar bir yere veya sefere gittiğinde taşthâne de onunla birlikte götürülürdü. Sarayda hükümdarın su ve meşrubat işlerine bakan görevliye ise âbdâr denilirdi.

Taştdâr sultana sadık güvenilir kişiler arasından seçilirdi. Gazneli Sultan Mesud taht mücadelesi sırasında hapsediği kar-

TAŞTDÂR

deşi Muhammed'i Mendiş Kalesi'ne naklederken kale kumandanına en güvenilir adamlarından biri olan Ahmed Taştdâr'ı göndermişti (a.g.e., s. 59). Büyük Selçuklular'da da taştdârın saray teşkilâtında yer aldığı görülmektedir. Sultan Melikşah, Hârizm gelirlerinin tasarruf yetkisini Hârizmşahlar hânedanının atası olan taştdârı Anuş Tegin Garçeî'ye vermişti. Sarayın taşthâne masrafları Hârizm'den gelen vergilerden karşılanıyordu (Cüveynî, II, 5). Irak Selçuklu sultanlarından II. Tuğrul b. Arslanşah'ın taştdârı Kutluğ adında bir emirdi. Anadolu Selçuklularında taştdâr yerine "taştı" kelimesi de kullanılmıştır. Hüsâmeddin Taştî ve Celâleddin Karatay taştdâr olarak görev yapan saray mensuplarıdır. Hârizmşahlar hânedanının saray teşkilâtında taştdârlık görevi devam ettirilmişti ve arması (renk) ibrikti. Celâleddin Hârizmşah'ın Sultan Alâeddin Keykubad'a yolladığı elçilerden biri Taştdâr Cemâleddin Ferruh'tur. Melik unvanını taşıyan Cemâleddin Ferruh, Hârizmşah Alâeddin Muhammed b. Tekiş'in yakın adamlarındandı. Fars Atabegleri (Salgurlular), Eyübî ve Memlûk saraylarında taştdâr unvanlı görevliler vardı ve bunların arması da ibrikti. Memlûkler'de taştdârlık hizmetini yürütenlerin reisine "mihtâr" denirdi. Taştdârlar Delhi Türk Sultanlığı'nda hükûmdarın en yakın adamlarındandı. Melik Bedreddin Sungur er-Rûmî, Melik Hindû Han Müeyyidüddin Mübârek el-Hâzin ve Taştdâr Torumtay bunlar arasında zikredilebilir (Kortel, s. 126-127). Osmanlılar'da padişahın leğen-ibrik ve su işlerine bakan görevliye ibrikdarbaşı veya "ser-ibrîkî", yardımcılara ibrikdar yahut ibrikdar gulâmı adı verilmiştir (bk. İBRİK).

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 5, 302, 815; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *Târîh* (nşr. Halîl Hatîb Rehber), Tahran 1368 hş., s. 59, 131; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme*, s. 133-134, 136, 153; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), I, 144-145; II, 323-324; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s.

374; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), II, 5; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 84, 329, 344-345; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 71, 326; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1947, II, 432; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956, s. 36-37; Osman Turan, *Türkiye Selçuklularına Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1958, s. 91; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûnü'l-İslâmiyye ve'l-vezâ'if 'ale'l-âsâri'l-Arabiyye*, Kahire, ts. (Dârü'n-nehdati'l-Arabiyye), III, 1150-1151; Erdoğan Merçil, "Selçuklular'da Taştdârlık Müessesesi", *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir 1999, s. 55-59; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Berkıyark Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001, s. 67, 123, 205; Meryem Gürbüz, *Hârizmşahlar'da Devlet Teşkilâtı Ekonomik ve Kültürel Hayat* (doktora tezi, 2005), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 105-106; S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât (1206-1414)*, Ankara 2006, s. 126-127.

ERDOĞAN MERÇİL

TAŞTİR

(تَشْطِير)

Bir gazelin her beytinin mısraları arasına aynı vezinde iki, üç, dört mısra ilâvesiyle oluşturulmuş bendler meydana gelen musammât (bk. DİVAN EDEBİYATI; MUSAMMAT).

TATAR

(bk. ULAK).

TATAR HAN CAMİİ

(bk. HAN CAMİİ).

TATARCİK ABDULLAH EFENDİ

(bk. ABDULLAH EFENDİ, Tatarcık).

et-TATARHÂNİYYE

(bk. el-FETÂVA't-TATARHÂNİYYE).

TATARİSTAN

Rusya Federasyonu'na bağlı özerk devlet.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET
- IV. KÜLTÜR ve EDEBİYAT

Tataristan Özerk Cumhuriyeti, Avrupa'nın doğu kesiminde, İdil (Volga) ve Kama nehirlerinin birleştiği yerdedir. Batısında Çuvaşistan, doğusunda Başkırdistan Türk cumhuriyetleriyle komşu olan ülkenin kuzeybatısında Mari Cumhuriyeti, kuzeyinde Kirov bölgesi, kuzeydoğusunda Udmurt Cumhuriyeti, güneydoğusunda Orenburg bölgesi, güneyinde Samara (Kuybişev) ve Simbir (Ulyanovsk) bölgeleri bulunmaktadır. Yüzölçümü 87.836 km², nüfusu 3.761.700 (2008), nüfus yoğunluğu 54, başşehri Kazan'dır (1.200.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Genelde alçak (ortalama yükseltisi 200 m.) ve engebeli bir ovayla kaplı olan Tataristan'da sade görünüşlü yüzey şekilleri egemendir. Ülke topraklarının deniz seviyesinden en yüksek noktası Bögilme-Belebey platosunda 367 m., kuzey-güney doğrultusunda akan İdil nehrinin sınırdan çıktığı yerde 35 metredir. Toprakların büyük bölümünü İdil'in kollarından Kama nehri sular. İdil üzerinde kurulmuş olan Kuybişev Barajı'nın gölü önemli bir kısım araziyi işgal etmiştir. Bölgede kara iklimi hâkimdir. Kışlar uzun ve sert, yazlar serin geçer. Yıllık yağış miktarı ortalama 400-500 mm. kadardır. Yağış en çok yaz aylarında görülür. Pek yağışlı olmayan kış mevsiminde kar kalınlığı 60 santimetreyi geçmez. Tataristan'ın büyük bölümü kara toprakla (çernozem), yaklaşık % 16'sı da ormanlarla kaplıdır. Doğal bitki örtüsü bozkırdır; İdil kıyısındaki taşkın ovalarında çayırlar

Tataristan'ın başşehri Kazan'dan bir görünüş

